

(Blot savner man her Axel Nielsen, *Den tyske Kameralvidenskabs Opstaaen i det 17. Aarhundrede*, Kbh. 1911, tysk udgave s.å.).

Som hovedresultat betoner dr. Krüger, at domænestatens finansielle muligheder og elasticitet var udtømt i 1560'erne; selvom det efter den urolige periode i 1530'erne og 1540'erne var lykkedes landgreven at genskabe budgetmæssig balance, kunde domæneindtægterne ikke længere dække det ekspanderende, fyrstelige statsapparats behov. Særligt værdifuld er dr. Krügers påvisning af landgrevens bevidste – og økonomisk ganske givtige – forsøg på udnyttelse af hidtil uudnyttede ressourcer, skovene og saltminen i Soodon; det samme gælder den udførlige behandling af skattebevillingerne, hvor landdagene 1532 (under indflydelse fra rigsdagen i Augsburg 1530) og 1557 markerer gennembruddet for udskrivningen af formuesskatter, som (trods en vis stænderkontrol) forvaltes af landgrevens 'eget kammer', dvs. omtrent suverænt.

Resultaterne overbeviser i det store hele; de er velunderbyggede og gennemargumenterede. Anm. kan have sine tvivl om det hensigtsmæssige i at henlægge indtægterne af den fyrstelige erhvervsvirksomhed til domænesektoren; skilles de ud beror 63% af Hessens indtægter 1530–39 på domæneindkomster (1560–68 dog endnu 58%), 17% på skatteindkomster (1560–68 22%); konsekvensen af udskillelsen vil være, dels at de rene amtsindtægter samt toldintrader allerede 1530–39 (uanset periodens uro) ikke længere forslog til at dække territoriets forvaltningsomkostninger på centralt og lokalt plan, dels at skattestaten endnu i 1560'erne endnu kun er i sin vorden. Endvidere kunde man måske have ønsket et mere udførligt udblik, ikke mindst fordi delingen 1568 reducerede de to hessiske områder til andenrangs territorier i rigssammenhæng og international sammenhæng, og fordi den tilstundende konflikt under landgrev Moritz (1592–1627) påny skabte akut krise på principielt plan. Kritiken kan blot ikke røkke den kendsgerning, at dr. Krügers værk med sit brede og principielle anlæg utvivlsomt vil kunne tjene som model for fremtidige undersøgelser af de tyske territoriers finanshistorie i denne skelsættende overgangsfase.

E. Ladewig Petersen

Jean-Pierre Labatut: Les noblesses européennes de la fin du XVe siècle à la fin du XVIIIe siècle. Paris, Presses universitaires de France 1978. 184 s. Nf. 38.

Læsningen af bogen røber meget klart, at forfatteren – professor ved universitetet i Pau – hører til Roland Mousniers disciple. Hovedindfaldsvinklen til analyse af et samfundshierarki er dets egne statusnormer, som også her tilmåles den afgørende betydning. Kronologisk afløser den nyere tid middelalderens funktionsdelte samfund, da menneskene fødtes religiøst lige, men – formidlet af kirken – fik ulige og uligeværdige funktioner, fordi de var ufuldkomne. Renaissance fastslår (hedder det noget unuanceret med en Luthers sociale konservatisme i tankerne), at menneskene fødes ulige, og at social ulighed giver sig af sig selv, bliver noget nødvendigt for opretholdelsen af samfundet. Indenfor disse rammer analyseres de europæiske adelsgrupper statusmæssigt, omend med absolut overvægt på franske forhold. Materielle og politiske elementer, som bør høre med i en socialhistorisk undersøgelse, skydes i overensstemmelse med forfatterens grundholdning meget i baggrunden. Kan man ikke gøttere det mousnierske system, er bogen – trods emnets oplagte betydning og mange læseværdige afsnit – også utilfredsstillende.

E. Ladewig Petersen